

ІСТОРІЯ

УДК 94(437)"13/14"Вацлав IV:72.03"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/97-1-1>

Ярослав АНДРУСЯК,

orcid.org/0000-0002-7021-3402

кандидат історичних наук,

доцент кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби
Дрежавного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) yaroslav.andrusyak@uzhnu.edu.ua

АРХІТЕКТУРА ЧЕСЬКОГО КОРОЛІВСТВА ЗА ПРАВЛІННЯ ВАЦЛАВА IV ЛЮКСЕМБУРГА

Стаття присвячена комплексному дослідженню архітектурного ландшафту та культурного розвитку чеських земель в добу Люксембургів, із особливим акцентом на період правління Вацлава IV (1378–1419). У статті переосмислюється традиційний погляд на кінець XIV – початок XV ст. як на час лише політичної нестабільності. На основі аналізу сучасних та класичних джерел доводиться, що цей період став витонченою кульмінацією чеської готики, яка трансформувала імперську монументальність епохи Карла IV у складну систему художніх форм «прекрасного стилю».

Методологічну базу дослідження складають праці провідних науковців. Зокрема, залучено результати фундаментального дослідження Вацлава Менцла, що дозволило простежити морфологічну еволюцію архітектурних деталей – від парлержівської логіки до новаторських зірчастих та сітчастих склепінь. Особливу увагу приділено колективній монографії за редакцією Їржі Кутана, яка реабілітує епоху Вацлава IV як час інтенсивного духовного життя, де архітектура виступала «візуальним маніфестом» державної та національної ідентичності.

У статті детально проаналізовано сакральне та світське будівництво. Центральне місце посідає аналіз собору Святої Варвари в Кутній Горі як зразка найвищого злету готичної думки, що ідейно пов'язаний із діяльністю династії Парлержів. Досліджено трансформацію королівських резиденцій: від репрезентативного Італійського двору до приватних замків Точник та Новий замок у Кунратіце, що відображало зміну вектору від публічної величі до індивідуальної інтимності.

Зосереджено увагу на феномені незавершеності ключових об'єктів (собори Св. Віта та Св. Варвари), що стала наслідком Гуситської революції, яка насильницьки перервала органічний розвиток чеського мистецтва.

У висновках підкреслено, що архітектура цієї доби не була «вторинною» щодо німецьких чи французьких зразків, а являла собою самобутній центр європейського значення, де кожна споруда була відповіддю на духовні та інтелектуальні запити суспільства на зламі епох.

Ключові слова: Європа, політика, слов'яни, імперія, чеська готика, Вацлав IV, школа Парлержів, собор Святої Варвари, Кутна Гора, Прага, архітектурна спадщина, Люксембурги, Гуситська революція.

Yaroslav ANDRUSYAK,

orcid.org/0000-0002-7021-3402

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Antiquity, Middle Ages and Pre-Modern History of Ukraine

Uzhhorod National University

(Uzhhorod, Ukraine) yaroslav.andrusyak@uzhnu.edu.ua

THE ARCHITECTURE OF THE CZECH KINGDOM DURING THE REIGN OF WENCESLAUS IV OF LUXEMBOURG

The article is dedicated to a comprehensive study of the architectural landscape and cultural development of the Czech lands during the Luxembourg era, with a particular focus on the reign of Wenceslaus IV (1378–1419). The study re-evaluates the traditional view of the late 14th and early 15th centuries as merely a period of political instability. Based on the analysis of contemporary and classical sources, it is argued that this period represented a sophisticated culmination of Bohemian Gothic, which transformed the imperial monumentality of the Charles IV era into a complex system of artistic forms known as the "Beautiful Style".

The methodological framework of the research is built upon the works of leading art historians. Specifically, it incorporates the findings of Václav Mencl's fundamental research which allowed for tracing the morphological evolution of architectural details from Parlerian logic to innovative stellar and net vaults. Special attention is given to the collective monograph edited by Jiří Kuthan which rehabilitates the era of Wenceslaus IV as a time of intense spiritual life where architecture served as a "visual manifesto" of state and national identity.

The article provides a detailed analysis of both sacred and secular construction. Central to this is the analysis of St. Barbara's Cathedral in Kutná Hora as a masterpiece of the highest flight of Gothic thought, ideally linked to the activities of the Parler dynasty. The transformation of royal residences is also explored: from the representative Italian Court to the private castles of Točnik and the New Castle in Kunratic, reflecting a shift in focus from public grandeur toward individual intimacy.

Focus is also placed on the phenomenon of the incompleteness of key structures (St. Vitus and St. Barbara Cathedrals) which resulted from the Hussite Revolution that violently interrupted the organic development of Bohemian art. The conclusions emphasize that the architecture of this era was not "secondary" to German or French models but represented an original center of European significance where each structure was a response to the spiritual and intellectual demands of a society at the crossroads of eras.

Key words: Europe, politics, Slavs, empire, Bohemian Gothic, Wenceslaus IV, Parler school, St. Barbara's Cathedral, Kutna Hora, Prague, architectural heritage, Luxembourgs, Hussite Revolution.

Постановка проблеми. Епоха правління на чеських землях династії Люксембургів, що охоплює XIV та поч. XV ст., стала часом найвищого культурного та політичного піднесення Чеського королівства. Саме в цей період землям Чеської Корони судилося сформувати в ідеології та мистецтві відповіді на найактуальніші виклики середньовічної Європи, запропонували вихід із глухого кута громадського та приватного життя через синтез духовності та високої естетики. Прогрес чеської культури найяскравіше проявився в архітектурі, яка разом із монументальною скульптурою та панельним малярством досягла загальноєвропейського рівня, перетворивши Прагу та регіональні центри на провідні мистецькі лабораторії того часу.

Актуальність вивчення цієї доби, особливо періоду правління Вацлава IV (1378–1419), зумовлена необхідністю переосмислення традиційних поглядів на цей час як на період лише політичного занепаду. Особливе місце в дослідженні посідає аналіз трансформації світської та сакральної архітектури: від імперської монументальності до пошуку індивідуальної приватності в королівських резиденціях, таких як замки Точник та Новий замок у Кунратіце. Об'єктом даної роботи є архітектурна спадщина чеських земель кін. XIV – поч. XV ст., а предметом – аналіз спільних та відмінних рис у розвитку художніх форм, що відображали складну динаміку переходу від високої готики до нових культурних орієнтирів передгуситської доби.

У плані розвитку культурний прогрес проявився найзначніше в мистецтві, де він досяг європейського рівня. Спочатку виділилося стінописне та панельне малярство, потім архітектура разом з монументальною скульптурою. Далі настав ще один етап панельного малярства та скульптури, а за ним книжкове малярство. Окремі галузі художньої творчості вийшли на перший план інтересу творчих особистостей та їхніх кіл і своїм значним впливом приваблювали інших. Таким чином, вони поступово ставали домінантами певної галузі мистецтва.

Аналіз досліджень. У історичній науці дана проблема розглядається в контексті висвітлення культури земель Чеської Корони доби Середньовіччя.

Фундаментальне значення для розуміння морфології та ідеології чеської готики мають праці Вацлава Менцла (Mencl, 1948; Mencl, 1974), який ще у середині XX ст. довів самобутність та новаторство чеської архітектурної школи. Його дослідження еволюції складних склепінь та профілювання ребер демонструють, як архітектура ставала «візуальним маніфестом» національної ідентичності та державної могутності. Спадкоємність традицій школи Парлержів, діяльність якої простежується від будівництва собору Святого Віта в Празі до грандіозного проекту собору Святої Варвари в Кутній Горі, свідчить про цілісність художнього процесу, що об'єднав епохи Карла IV та Вацлава IV в єдиний висхідний потік.

Праця Вацлава Менцла «Чеська архітектура доби Люксембургів» (Mencl, 1948), є фундаментальним дослідженням, яке заклало підвалини сучасного розуміння чеської готики XIV–XV ст. Написана в період після Другої світової війни, книга несе на собі відбиток ідеологічного протистояння: автор відкрито зазначає у передмові, що вивчення епохи Люксембургів було для чеських науковців джерелом сили під час нацистської окупації та засобом спростування німецьких тверджень про «вторинність» чеської культури. Автор доводить, що за часів Карла IV та Вацлава IV Чехія не просто копіювала іноземні зразки, а була самостійним архітектурним центром європейського значення, де створювалися новаторські конструктивні та естетичні рішення.

Методологічно праця базується на глибокому формальному аналізі, де особлива увага приділяється морфології архітектурних деталей – профілюванню ребер, конструкції складних склепінь та еволюції опорних систем. Автор детально простежує перехід від класичної парлержівської готики до витончених форм пізнього стилю, який розквітнув за правління Вацлава IV. У книзі представлено

багатий ілюстративний матеріал, що охоплює не лише празькі пам'ятки, а й архітектуру королівських «посагових міст», таких як Хрудім, Яромерж та Двур-Кралове.

Особливу цінність має аналіз об'єктів у Кутній Горі, зокрема каплиці Власького двору (близько 1400 р.), де В. Менцл досліджує складні зірчасті склепіння, витончені еркери та оригінальні архітектурні припори, що стали вершиною майстерності тогочасних будівничих. Праця також реабілітує архітектуру зламу XIV–XV ст., показуючи, що попри політичну нестабільність, цей період був часом найвищого художнього злету, який перетворив чеську готику на «візуальний маніфест» державної могутності та культурної самобутності. Таким чином, праця В. Менцла залишається незамінним джерелом для вивчення того, як архітектурна форма ставала вираженням національної ідентичності та високого інтелектуального рівня середньовічного суспільства.

Сучасна чеська історіографія, представлена зокрема колективною монографією за редакцією Їржі Кутана, розглядає епоху Вацлава IV як період надзвичайного культурного розквіту та інтенсивного духовного життя передгуситської Чехії. Архітектурна форма тут постає невіддільною від інтелектуальних пошуків суспільства, що перебувало на порозі великих змін. Праця «Вацлав IV. Римський і чеський король» (Kuthan, 2025), фокусується на архітектурному й культурному контексті доби. Ця колективна монографія представляє собою фундаментальне переосмислення епохи Вацлава IV (1378–1419), розглядаючи її не лише через призму політичних криз, а як період надзвичайного культурного розквіту та інтенсивного духовного життя передгуситської Чехії. Центральне місце у розділі «Кутна Гора – скарбниця королівства за Вацлава IV» займає аналіз будівництва собору Святої Варвари в Кутній Горі, який автор розглядає в тісному зв'язку з діяльністю парлержівської архітектурної майстерні. Дослідження підкреслює наступність художніх ідей: будівництво собору, розпочате у 1360-х роках, ідейно та технічно спиралося на досвід Петра Парлержа, зокрема на його роботу над церквою Св. Варфоломія в Коліні. Важливим аспектом праці є висвітлення ролі династії будівничих, зокрема Яна Парлержа (наймолодшого сина Петра), чий родинні та професійні зв'язки з Кутною Горою значною мірою визначили обличчя місцевої готики.

Автор детально аналізує архітектурні плани та епіграфічні джерела, залучаючи дані з празького трифорію та пізніші барокові проекти, щоб реконструювати первісний масштабний задум,

який передбачав значно більшу довжину храму в західному напрямку. Особлива увага приділяється трагічному перериванню архітектурної тягlosti: вибух гуситської революції став причиною зупинки робіт не лише в Кутній Горі, а й на багатьох інших об'єктах (зокрема церкви Діви Марії «На Намнесті»), і лише у 1482–1483 рр. будівництво було відновлено, хоча оригінальний грандіозний задум так і не був повністю реалізований. Праця Їржі Кутана фактично реабілітує епоху Вацлава IV, демонструючи, що саме за його правління чеська готика досягла свого найвищого злету, а Прага та Кутна Гора стали центрами європейського мистецтва «прекрасного стилю», де архітектурна форма була невіддільна від духовних пошуків суспільства на порозі великих змін.

Щодо української історіографії, то комплексні дослідження з окресленої нами проблеми відсутні. Таким чином, **метою статті** є спроба дослідити архітектуру Чеського королівства крізь призму культурного розвитку чеських земель за правління Вацлава IV Люксембурга (1378–1419).

Виклад основного матеріалу. «Епоха мистецтва чеських Люксембургів» був добою надзвичайних культурних потрясінь на землях Чеської Корони, що досяг кульмінації близько 1400 р. Остання чверть XIV ст. ознаменувалася інтенсивним проникненням художніх імпульсів та впливів альпійських країн, в південнонімецькі землі Св. Римської імперії та околиці Чеського королівства.

Інерцію та органічну, абсолютно ненасильницьку наступність у галузі готичного архітектурного мистецтва найяскравіше демонструє кульмінація будівельних проєктів, задуманих за часів правління Карла IV (1346–1378). З готичної архітектури часів Вацлава IV видно, що нею керувала група видатних архітекторів, натхненних переважно попередніми вітчизняними розробками та знайомих з грандіозною архітектурною програмою Карла IV, яку особливо слідували у будівництві празьких міст. Провідними фігурами архітектурного мистецтва були Петро Парлерж (1332/1333–1399) та члени його родини, а також будівельники-каменярі надзвичайного таланту та творчої винахідливості.

Зазначена спадкоємність найчіткіше проявилася у будівництві, або, точніше, завершенні чи реконструкції сакральних будівель у Празі та чеських містах. У Новому Місті Празькому, заснованому Карлом IV грамотою від 8 березня 1348 р. (Tomek, 1892: 6-9) на площі близько 360 гектарів, за часів правління Вацлава IV було завершено частину сакральних споруд. Капітула Святого Аполлінара у Ветрніку була завершена на початку

правління Вацлава IV. Костел Святого Генріха був завершений лише на початку XV ст. Монастир августинських каноніків при церкві Успіння Пресвятої Діви Марії та Святого Карла Великого все ще будувався на початку 1390-х рр. Костел Святого Стефана будувався до початку XV ст., письмовий звіт про цю будівлю датується 1392 та 1403 р., зі згадкою про зведення вежі у 1401 р. Костел Святої Марії Сніжної будувався зі значними труднощами та тривалими перервами. Пресвітерії був завершений та освячений лише у 1397 р. завдяки кармелітському пріору Гержману з Тахова. Це найвище склепіння в Празі. Будівництво тринефного храму тривало до початку Гуситської революції. Звіти про будівництво датуються 1397, 1404 та 1411 рр. Під час гуситського руху тринефна будівля та прилеглий кармелітський монастир були здебільшого зруйновані. Будівництво церкви Святого Адальберта, розпочате у другій половині XIV ст., було завершено лише на початку XV ст. Пресвітерії та сьогодишній головний неф церкви Святого Петра в Поржичі були збудовані приблизно між 1382 та 1411 рр. З нових будівель варто згадати створення церкви Святого Михайла в Опатовіцах у Новому Місті Празькому, основна частина якої була збудована наприкінці XIV ст. З 1382 р. за сприяння «Братства обруча та молота» будувалася каплиця Тіла Господнього на Скотному ринку (сьогоднішня Карлова площа), але вона вже не існує. У 1391 р. було закладено перший камінь для Віфлеємської каплиці в церкві св. Гіля в Старому місті Праги.

Однак це не зупинило будівельну діяльність у Старому місті Праги. Хори церкви Богоматері перед Тином були завершені близько 1380 р., а будівництво західного фасаду – на початку XV ст. Вівтар Святого Варфоломія у новій вежі датується 1402 р. В останній чверті XIV ст. було завершено будівництво церкви Святого Гаштала. Масивний тринеф церкви Святого Якова був закритий незадовго до початку Гуситської революції. Церква Святого Михайла була завершена близько 1380 р. У церкві Святого Мартина у стіні між 1370 і 1380 р. були побудовані нові склепіння, пресвітерії та бічна вежа. З менших будівель, але цінних за своїм художнім значенням, необхідно згадати прекрасну готичну еркерну каплицю Святих Косми та Даміана на південному фасаді Кароліни, зведену в 1380-х р. Вона гідна подібної каплиці Святої Марії у Старій ратуші, завершеної та освяченої у 1381 р.

У Малій Страні Празькій наприкінці 1370-х р. біля церкви Святої Марії під ланцюгом було збудовано тринефну споруду, а в 1386 р. – вежу, яку виконали будівельники брати Пешек та Ян Лут-

кове. Будівництво церкви Святого Лаврентія у Малій Страні Празькій згадується в джерелах лише у 1399 р.

У Вишеграді будівництво колегіального костелу Святих Петра і Павла тривало до кінця XIV ст., а оздоблювальні роботи та переробки були проведені на початку XV ст. Тринадцять каплиць докарлезіанської забудови були перебудовані на тридцять дві (Nechvátal, 1976: 88).

Постійна увага приділялася будівництву комплексу сакральних споруд у Празькому Граді. Продовження будівництва митрополичого костелу Святого Віта було на першому плані. До 1390-х р. будівництвом керував Петр Парлерж. Після нього будівельними роботами та кам'яними роботами керували його сини Вацлав та Ян. Пресвітерії костелу був завершений у 1383 р., будівництво хору лише у 1385 р. разом із сітчастим склепінням. Потім була триваліша перерва, ймовірно, спричинена іншими терміновими роботами, виконання яких було доручено Петру Парлержу. Ще у 1392 р. було закладено наріжний камінь для будівництва нефа. Однак його будівництво ще не відбулося. Тому в догуситський період пріоритет було надано підняттю вежі, яке не було завершено. Початок цього будівництва можна пов'язати з перенесенням останків тіла другого празького єпископа Святого Адальберта зі старої базиліки Святого Віта до нової частини церкви, що відбулося 23 квітня 1396 р. Якщо це було так, то перешкодою для будівництва нефа були досі збережені частини старої базиліки. Будівництво вежі, найімовірніше, датується 1411 р., про що свідчать кам'яні знаки архієпископів Вольфрама зі Шкворця (1396–1402) та Збінека Заїца з Газмбурка (1402–1411), вирізьблені на сходах всередині каплиці Газмбурка, яка розташовувалася на першому поверсі вежі. Тому Петр Парлерж більше не брав участі у будівництві вежі, а восени 1397 р. передав будівництво своєму синові Вацлаву, а невдовзі після цього – другому синові Яну. Будівництво собору Святого Віта було перервано Гуситською революцією. У 1380-1417 рр. п'ятим керівником будівництва собору Святого Віта був канонік капітули Святого Віта Вацлав з Радче (близько 1350–1417).

Наприкінці 1470-х р. Петр Парлерж розпочав готичне нове будівництво колегіального костелу Всіх Святих у Празькому Граді, яке він продовжив у 1480-х рр. (Merhautond, 1966: 54).

В останній чверті XIV ст. також було проведено масштабну структурну реконструкцію базиліки Святого Георгія у Празькому Граді. Верхню частину каплиці Святої Людмили пізньороманського періоду було знесено та замінено новим готич-

ним пресвітерієм з ребристим склепінням. Неф каплиці також був оснащений хрестовим склепінням, ребра якого спиралися на консолі подібним чином, як і в пресвітерії. Ремонтні роботи вимагали нового архітектурного зв'язку з пресвітерієм базилики (Merhautond, 1966: 54). Адаптаційні роботи, безсумнівно, були пов'язані з посмертно реалізованим планом Карла IV щодо нового розташування місць останнього спочинку перших князів Пршемисловичів, про що свідчить перенесення останків князя Вратислава, батька святого Вацлава, до нової гробниці, встановленої в 1379 р. та засвідченої документом від 1 липня 1379 р., виявленим під час останніх коригувань та статичного закріплення базилики в 1969 р. (Burkovsky, 1975: 34-35).

Широке будівництво та реконструкція сакральних будівель розвивалися також за межами Праги в окремих містах і містечках Богемії. Це особливо стосувалося Південної Богемії, де чітко проявлявся будівельний ентузіазм та меценат правлячих членів родини Розенбергів. Так, у Тршебоні після 1380 р. розпочалося будівництво склепіння церкви св. Іллі, що прилягала до августинського монастиря. Водночас монастир був наділений великими маєтками. Брати Розенберги Ян та Олдржих пожертвували йому села Граховіште, Доманін, Дунайовіце, частини Дворку, Опатовіце та інші села. У 1380 р. монастир отримав від Розенбергів 66 коп грош празьких річної зарплати з сіл Бранне та Бріліце на розширення монастиря та покращення його харчування. Меценатство Розенбергів також відобразилося в багатій спадщині Олдржиха з Розенберга, після смерті якого в 1390 р. монастир отримав гроші, вино та дорогі цінні камені, що збільшило монастирську скарбницю.

Те саме стосувалося завершення будівництва деканатного костелу Успіння Пресвятої Діви Марії в Баворові, завершеного до 1389 р. Будівельником і меценатом був Ян з Рожмберка разом зі своєю дружиною Елішкою з Галса. Будівництво парафіяльного костелу Народження Пресвятої Діви Марії в Мілічіні датується приблизно 1380 р., його подарували Петро та Ян з Рожмберка. У той же час, з 1380 по 1385 р., Олдржих з Рожмберка збудував пресвітерію та двоніф деканатного костелу Святого Петра в Собеславі. Відповідно до фундаційної грамоти Петра та Яна з Рожмберка від 28 вересня 1384 р., пресвітерію та склепіння парафіяльного костелу у Велкий Бланіце поблизу Воднян було збудовано в період 1385-1390 рр. (Spěváček, 1986: 473). Костел Успіння Пресвятої Діви Марії в Індржиховому Градці був завер-

шений у 1382 р. У парафіяльному костелі того ж призначення в Немчіцах поблизу Нетоліце у 1385-1390 рр. було збудовано двоніфний хрестовий склепінчастий переплет та пресбітерію. Близько 1390 р. до парафіяльного костелу того ж призначення в Незамислицях поблизу Рабі було добудовано пресбітерію.

Західна частина клуатра цистерціанського монастиря була збудована у Вишньому Броді десятьма роками раніше. Перелік місцевостей та будівель можна було б продовжувати. Однак, для регіону Південна Чехія кілька прикладів достатньо ілюструють багату будівельну діяльність високого художнього рівня у 1380-х р. (Denkstein, Matouš, 1953: 11-37).

Тим не менш, необхідно хоча б коротко згадати деякі з найбільш значних будівель пізнішого періоду. Вони запроваджені завдяки реконструкції парафіяльного костелу св. Іллі Мілевського, здійсненій близько 1390 р. У Златій Коруні парафіяльний костел св. Маргарити був збудований близько 1400 р. У Чеському Крумлові Генріх з Рожмберка дав поштовх новому будівництву деканського костелу св. Віта, який будувався з 1407 р. На залишках старої будівлі з XIII ст. на самому кінці XIV ст. було зведено деканський костел Різдва Пресвятої Діви Марії в Клатові, завершений у 1414 р.

Архітектурні пам'ятки Кутної Гори посідають виняткове місце в історії європейської готики. Ключовим об'єктом є собор св. Варвари, заснований близько 1380 р. як шахтарський храм. Хоча собор не згадується в офіційному переліку робіт Петра Парлержа в празькому трифорії, його архітектурні рішення (зокрема вівтарна частина) свідчать про прямий вплив парлержівської школи, зокрема через подібність до костелу св. Варфоломія в Коліні. Дослідники підтверджують, що провідну роль у проєктуванні відіграв Ян Парлерж, який через шлюб із Катержиною Геленою з Кутної Гори мав тісні зв'язки з місцевою елітою (Kuthan, 2025: 109).

Важливим науковим уточненням є те, що первісний задум собору св. Варвари був значно масштабнішим. Аналіз планів XVII ст. вказує на те, що храм планувався набагато довшим у західному напрямку, ніж він є сьогодні (Kuthan, 2025: 108). Проте Гуситська революція зупинила будівництво на десятиліття, і лише в 1482–1483 рр. роботи було відновлено в межах тогочасних можливостей сьогодні (Kuthan, 2025: 110). Паралельно в Кутній Горі до 1420 р. тривала розбудова костелів Святої Трійці та Святого Якова.

Королівська резиденція Італійського двору (Vlašský dvůr), заснована Вацлавом II, зазнала радикальної трансформації саме за Вацлава IV у

1390-1400 рр. Східне крило з палацом та каплицею стало втіленням концепції репрезентативного королівського житла того часу. Вагомим фактором була меценатська діяльність королеви Софії, за чією ініціативою наприкінці XIV ст. завершувався костел Успіння Пресвятої Діви Марії в Хрудімі. У цих роботах брали участь провідні майстри празької компанії, такі як Ян Станек, що свідчить про поширення столичних стандартів «прекрасного стилю» на посагові міста королеви сьогодні (Kuthan, 2025:109).

Серед сакральних споруд особливої уваги заслуговує монастирський костел у Паненському Тинці. Його архітектурна досконалість, навіть у стані руїн, демонструє високий рівень художнього мислення початку XV ст. Аналогічні процеси відбувалися і в Яромержі, де перебудова церкви Святого Миколая тривала з 1404 р. Цей інтенсивний розвиток мав значний резонанс у Моравії та Сілезії. У Бреславі (суч. Вроцлав) чеські впливи проявилися у впровадженні складних сітчастих та двосхилих склепінь, що стали характерною рисою вроцлавських церков (Святого Хреста, Марії Магдалини, Святої Дороти) (Mencl, 1974: 73).

Щодосвітської архітектури, то переїзд Вацлава IV до нового королівського двору в Празькому Граді після 1383 р. ознаменував пошук королем більшої приватності. Найбільш значущим проєктом стало будівництво замку Точник (до 1398 р.), який був заснований після пожежі в старішому замку Жебрак. Точник став «візуальним маніфестом» королівської влади: його фасад, прикрашений гербами земель Чеської Корони, підкреслював статус Вацлава IV як монарха великої держави (Menclová, 1976: 153-171).

Проте останні роки життя король волів проводити у повній самотності в Новому замку поблизу Кунратіце (Nový hrad u Kunratic), збудованому в 1411–1412 рр. Саме тут, у приватній резиденції, захищеній подвійними валами, Вацлав IV шукав притулку від наростаючих релігійних та політичних конфліктів, які незабаром охопили Чеське королівство (Menclová, 1976: 176-179).

Висновки. На основі аналізу опрацьованих наукових праць можна узагальнити спільні та відмінні риси архітектурного розвитку земель Чеської корони доби Люксембургів.

Архітектурний ландшафт чеських земель другої пол. XIV – поч. XV ст. постає в сучасній історіографії як цілісний і динамічний «висхідний потік», у якому неможливо провести різку межу

між добою Карла IV та Вацлава IV. Спільною фундаментальною рисою цих періодів є нерозривна спадковість художньої традиції, втілена передусім у діяльності школи Парлержів. Петро Парлерж та його сини, Ян і Вацлав, забезпечили трансляцію найвищих інтелектуальних та технічних стандартів королівської архітектури, перетворивши Чехію на самобутній європейський центр «прекрасного стилю», що диктував художню моду сусіднім регіонам – Моравії та Сілезії. Спільним для обох періодів було також усвідомлення архітектури як «візуального маніфесту» державної могутності та меценатської ролі еліти: від монархів і королеви Софії до аристократичного роду Розенбергів та заможного патриціату Кутної Гори. Водночас обидві епохи об'єднує трагічна незавершеність найамбітніших проєктів – Гуситська революція насильницьки перервала будівництво соборів Святого Віта у Празі та Святої Варвари в Кутній Горі, зафіксувавши їхню форму на межі грандіозного задуму та реальної можливості.

Поряд із цим, аналіз виявляє суттєві відмінності в ідеологічних векторах та художній мові. Якщо за Карла IV домінувала імперська монументальність, спрямована на репрезентацію публічної величі Священної Римської імперії, то доба Вацлава IV позначена зростанням індивідуалізму та пошуком приватності. Цей зсув наочно ілюструє світська архітектура: відмова короля від парадних залів на користь інтимних резиденцій, таких як Новий замок у Кунратіце, свідчить про бажання монарха дистанціюватися від обтяжливих державних справ.

Змінилася і географія будівництва: за Вацлава IV художня вага частково перемістилася з Праги до регіональних центрів, перетворивши Кутну Гору на фактично другу столицю з її інноваційними рішеннями у Влаському дворі. Технологічно пізніша готика стала витонченішою та декоративнішою: замість суворой парлержівської логіки раннього етапу з'являються надскладні зірчасті та сітчасті склепіння, витончені еркери та віртуозне профілювання ребер, що, за визначенням Вацлава Менцла, стало вершиною середньовічної майстерності.

Таким чином, якщо доба Карла IV заклала структурний фундамент чеської державності, то доба Вацлава IV перетворила ці структури на витончену художню систему, де архітектурна форма стала максимально наближеною до складного духовного світу людини напередодні великих соціальних перетворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Borkovský I. Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě. Praha : Academia, 1975. 162 s.
2. Denkstein V. Matouš F. Jihočeská gotika. Praha : SNKLHU, 1953. 125 s.
3. Kuthan J. (ed.) Václav IV. Římský a český král: Doba, duchovní proudy a dění v předhusitských Čechách. Praha : Karolinum, 2025. 640 s.
4. Merhautová A. Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě. Praha: Academia, 1966. 100 s.
5. Mencl V. České středověké klenby. Praha : Obrís, 1974. 142 s.
6. Mencl V. Česká architektura doby lucemburské. Praha : Sfinx – Bohumil Janda, 1948. 200 s.
7. Menclová D. České hrady. Praha : Odeon, 1972. Díl 2. 551 s.
8. Nechvátal B. Vyšehrad. Praha : Odeon, 1976. 425 s.
9. Spěvák J. Václav IV. 1361–1419. Praha : Svoboda, 1986. 776 s.
10. Tomek V.-V. Dějepis města Prahy. Praha : Nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče, 1892. 570 s.

REFERENCES

1. Borkovský I. (1975) Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě [St. George's Basilica and Convent at Prague Castle]. Praha : Academia. 162 s. [in Czech]
2. Denkstein V. (1953) Matouš F. Jihočeská gotika [South Bohemian Gothic]. Praha : SNKLHU. 125 s. [in Czech]
3. Kuthan J. (ed.) (2025) Václav IV. Římský a český král: Doba, duchovní proudy a dění v předhusitských Čechách [Wenceslaus IV. King of the Romans and of Bohemia: The Era, Spiritual Currents, and Events in Pre-Hussite Bohemia]. Praha : Karolinum. 640 s. [in Czech]
4. Merhautová A. (1966) Bazilika sv. Jiří na Pražském hradě [St. George's Basilica at Prague Castle]. Praha: Academia. 100 s. [in Czech]
5. Mencl V. (1974) České středověké klenby [Czech Medieval Vaults]. Praha : Obrís. 142 s. [in Czech]
6. Mencl V. (1948) Česká architektura doby lucemburské [Czech Architecture of the Luxembourg Era]. Praha : Sfinx – Bohumil Janda. 200 s. [in Czech]
7. Menclová D. (1972) České hrady [Czech Castles]. Praha : Odeon. Díl 2. 551 s. [in Czech]
8. Nechvátal B. (1976) Vyšehrad [Vyšehrad]. Praha : Odeon. 425 s. [in Czech]
9. Spěvák J. (1986) Václav IV. 1361–1419 [Wenceslaus IV (1361–1419)]. Praha : Svoboda. 776 s. [in Czech]
10. Tomek V.-V. (1892) Dějepis města Prahy [History of the city of Prague]. Praha : Nákladem knihkupectví Fr. Řivnáče, 570 s. [in Czech]

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

